

Stanislava Vodičková | **Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji.**

Formy odboje na příkladech duchovních a laiků

Není toto zbožštění rasy a státní násilí, které denně vtlouká do hlavy māsám rozhlas, otevřené kacířství? Není zničující boj proti židovské krvi postupou nejsvěžejšího lidství našeho spasitele...?

Edith Steinová

Tento příspěvek se věnuje málo reflektované oblasti – křesťanům a jejich zapojení do celonárodního odboje v době okupace. Přestože je během války najdeme ve všech sférách domácího i zahraničního odboje – v armádě, exilové vládě, ilegality, rozvědčné síti, a především jako oběti perzekuce – ve věznicích, na popravištích a v koncentračních táborech, po roce 1948 se o jejich zapojení v odboji dovídáme jen sporadické informace. Důvodem byla především okolnost, že si komunistická strana přisvojila veškeré zásluhy v protinacistickém odboji a činy ostatních společenských skupin popírala nebo je bagatelizovala. Další příčinou však byla skutečnost, že křesťany lze jako sociální skupinu jen velmi těžko vydělovat z celonárodního odboje, neboť k některé z církví se v této době hlásila většina občanů státu. Zároveň se do odboje nezapojovali organizovaně za svou konfesi ani z příkazu církve, ale každý sám za sebe, v tom okamžiku, kdy je válka zastihla a bylo třeba se rozhodnout.

V tomto příspěvku můžeme zmínit jen některé osudy, na nichž chceme ukázat zapojení křesťanů do všech sfér odboje. Vybrali jsme především příběhy katolických kněží, řeholníků a řeholnic, neboť katolická církev v Československu zaujímal mezi křesťanskými církvemi majoritní postavení. Nemůžeme však opomenout ani statečný vzdor pravoslavné církve a evangelických sborů.

Jedna okolnost křesťany všech vyznání spojovala; zápas s nacismem pro ně představoval nejen boj za přežití národa a českého jazyka na vymezeném teritoriu, ale především snahu o zachování křesťanských hod-

not, na kterých byla vystavěna evropská civilizace. Tyto společné cíle napomohly k vytváření přirozených ekumenických styků v rámci odboje, neboť při konfrontaci s nacistickým režimem se stalo podružným, zda Evropa bude katolická nebo protestantská, vyvstala totiž otázka, zda ještě vůbec zůstane křesťanská. Šlo tedy především o střet idejí, neboť jak se od nástupu nacismu v Německu ukázalo – mezi nacismem a křesťanstvím zela hluboká a nepřekonatelná propast.

Svatý stolec byl vůči nacistické straně od počátku odmítavý. Němečtí biskupové vystoupili s otevřenou kritikou nacistické ideologie. *Papež* [Pius XI. – pozn. aut.] *bezvýhradně schvaloval, že tito biskupové nejen odsoudili nacistickou ideologii, ale také zakázali německým katolíkům pod trestem exkomunikace účast na Hitlerově hnutí a členství v nacistické straně [...] kongregace Svatého officia odsoudila již v roce 1928 antisemitismus jako neslučitelný s křesťanstvím.*¹ Po nástupu Hitlera k moci Svátý stolec respektoval „legitimně“ ustavenou vládu Německa: *Aniž tedy vůči nacistům pociťoval o něco více sympatií než dříve, projevil ochotu nějak se s nimi dohodnout. Nyní už nešlo o politické hnutí nebo stranu, ale o „řádnou“ vládu Německa.*²

V roce 1934 pověřil Pius XI. (1857–1939) profesora morální teologie Franze Hürtha SI (1880–1963), aby provedl rozbor idejí národního socialismu.³ Ten společně s kolegou Johannesem Baptistou Rabeneckem SI (1874–1950) vypracoval analýzu, jejímž hlavním pramenem se stala Hitlerova kniha *Mein Kampf* a některé z jeho projevů. Jejich kritika národně sociálních tezí byla zdrcující. Vyhodnotili národní socialismus jako protikřesťanské politické náboženství, jejímž ústředním motivem je rasismus – všechno ostatní muselo být vytlačeno z veřejného života a odstraněno. Zbožštění národa, čistota krve, vůdcovský princip, nárok státu i na soukromou sféru člověka, apel na jeho nejnižší pudy – to vše stálo v protikladu s univerzalitou křesťanského učení o jednotě a důstojnosti lidské přirozenosti a křesťanské spiritualitě. V kultu krve, od něhož se odvozovalo veškeré bytí, nebylo místo pro pokoru, mírnost, slabost, toleranci, a především soucit. Nahradila je vůle k moci, panství, útlak, diskriminace odlišných, nesmlouvavost a násilí. „Ochrana krve“ a její

---

1 HALAS, František X.: *Fenomén Vatikán*, Brno 2004, s. 389.

2 Tamtéž, s. 390.

3 Viz GODMAN, Peter: *Der Vatikan und Hitler*, Mnichov 2004.

„čistoty“ se stala předpokladem pro striktní zaměření na pozemský život, který dával tělu absolutní prioritu před rozumem a duchovnem. Eugenika ospravedlňovala nedobrovolnou sterilizaci, interrupce, eutanazii, vraždy politických oponentů, lékařské pokusy na „méněcenných“ lidech a vedla přímou cestou až k plynovým komorám. Právo v nacistickém státě zajišťoval tzv. instinkt krve, jehož jediným vykladačem byl vůdce, kterého sama příroda určila jako nejsilnějšího z národa. „Čistota rasy“ zasahovala rovněž do ekonomické sféry, neboť měla prioritu přede všemi ostatními nároky a občan „nečisté krve“ ztratil právo na soukromé vlastnictví.

Také oblast manželství přestala být hájenou institucí. Mimomanželské plození dětí v zájmu „množení rasy“ a zachování „kvalitních árijských genů“ mělo před monogamií přednost. Výchova dětí spadala zcela do kompetence státního školství, nacistická ideologie tak jako jediná měla právo na výklad světa.

Rasismus se stal také základním principem politického života. Opozice ve státě byla nepřijatelná, protože jednotlivec mohl působit pouze jako příslušník národa. Také nedotknutelnost osobního svědomí přestala existovat, neboť občan měl pouze poslouchat a plnit vůli vůdce. Moc totalitního státu byla absolutní a neomezená.

Profesoři vyhodnotili teze politického, právního a ekonomického uvažování nacistické ideologie jako chaos, přímo ohrožující principy křesťanství a evropské civilizace.

Přes tuto jednoznačně negativní analýzu prováděla vatikánská diplomacie od nástupu nacistů k moci až do roku 1939 na mezinárodním poli politiku „appeasementu“, tedy politiku usmiřování diktátora, která byla v souladu s taktikou západních mocností. V roce 1933 uzavřela s Německem konkordát, který měl katolíkům na německém území zajistit podmínky pro existenci. Přestože Pius XI. uzavřel s Německem tuto mezinárodní smlouvu, neměl papež o národním socialismu žádné iluze. V roce 1937 vydal encykliku *S palčivou starostí* (*Mit brennender Sorge*), v níž se obracel především na německé katolíky. Podklady pro ni připravil znalec německých poměrů mnichovský kardinál Michael von Faulhaber (1869–1952) a kardinál Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli (1876–1958) – budoucí papež Pius XII. Encyklika začíná stížností na porušování konkordátu nacisty a poukazem na pronásledování

katolické církve v Německu.⁴ Dále papež kritizoval nacistickou ideologii a odmítal panteistické tendence, nadřazenost rasy, národa, vůdcovský princip, antisemitismus i potlačování mravnosti a přirozených práv člověka. Dokument byl tajně vytištěn na dvanácti různých místech Německa a rozšiřován po farnostech kurýry, většinou chlapci na kolech. Její vydání se v Německu podařilo utajit až do zveřejnění ve všech katolických kostelech 21. března 1937, aniž tajná policie cokoliv tušila.

Svůj osobní názor na Hitlera vyjádřil papež zcela jednoznačně při Hitlerově návštěvě Říma v květnu 1938. Pius XI. odjel na své letní sídlo, zakázal vyvěsit nacistickou vlajku a po dobu Hitlerovy návštěvy nechal uzavřít všechna vatikánská muzea. Německý tisk zareagoval propagandistickými články zaměřenými na německou hierarchii, papeže a údajné spojenectví Vatikánu s bolševickým Ruskem.

Německá strana konkordát neustále porušovala, přesto se Vatikán nikdy neodhodlal k vypovězení smlouvy, neboť se obával perzekuční vlny, kterou bylo možné později pozorovat na okupovaných územích, na něž se konkordát nevztahoval – jako bylo Rakousko po anšlusu nebo území připojených Sudet. Okamžitě po zabrání těchto území zrušili nacisté katolickou spolkovou činnost, soukromé a církevní školství, dokonce i ty školy, které měly vychovávat kněžský dorost, a bohoslovci museli narukovat do armády. Řeholní domy zabraly různé státní instituce, omezení se týkalo katolického tisku, poutí a církevních slavností. Bohatý církevní život byl zahnán pouze do zdí kostelů. Zde slídili udavači, kteří sledovali počty věřících, náladu mezi nimi, kázání kněží a shromažďovali informace jako podklady pro případné zatčení duchovních.

Většinu z uvězněných sudetoněmeckých kněží zatklo gestapo pro odpor vůči nacistické ideologii, která se přičila křesťanské nauce. Nejčastějším důvodem se staly tzv. škodlivé výroky, které se v očích nacistických ideologů rovnaly „pobuřování a štvání“ z kazatelny, „rozleptávání“ jednoty německého národa a hrozbě, že by kněží ve svých „piklech“ dále pokračovali.

Jako výjimečný příklad odporu nejen vůči nacistické ideologii, ale také k odmítnutí iredentistických snah, můžeme uvést příklad sudetoněmeckého kněze Johanna Smolika (1878–1942), který po dodatečném

---

4 Viz BLET, Pierre: *PIUS XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*, Olomouc 2001.

plebiscitu o připojení Sudet k říši veřejně prohlásil, že hlasoval proti záboru. Od té doby stál v předsíni kostela vždy pověřený funkcionář NSDAP a posuzoval „škodlivost“ farářova kázání. Slova jako „Ježíš Kristus je náš vůdce“ přispěly k zatčení patera Smolika, neboť slovo vůdce se v této době smělo vyslovit pouze v souvislosti s osobou Hitlera. P. Smolik byl zatčen a z policejní cely v Opavě eskortován v červenci 1941 do koncentračního tábora v Dachau, kde o rok později zemřel hladu a vysílením. Další ze sudetoněmeckých vězňů P. Karl Schrammel (1907–1942) napsal v dopise svému příteli: *Faráře Smolika z Nových Lublic jsem 14 dní nosil na zádech k apelu, dosáhl svobody skrze pec.*⁵

Dalšími důvody k zatčení byla konfiskace klášterních budov, šíření pastýřských listů, porušování zákazu vyučování náboženství, pokřtění Židů, použití pozdravu „Pochválen buď Ježíš Kristus“ místo pozdravu nacistického, ale také obyčejné vtipy na úkor německých pohlavárů.

Mezi takové vtipálky patřil např. český kněz P. Karel Kratina (1881–1945), který byl mj. obviněn z rozšiřování „nepřátelských“ vtipů. Záliba v humoru se mu stala osudnou. Jeho „přečin“ kvalifikovali jako těžký případ sabotáže s návrhem na trest smrti. V rozsudku mj. stálo: *Duchovní, kteří pokládají za správné vpadat do zad německému národu bojujícímu konec konců i za zajištění náboženských svobod před bezbřehým bolševismem, jsou političtí traviči studní...* Život P. Kratiny ukončila pankrácká sekera 15. února 1945.⁶

Přesto se odpor českých a moravských kněží od sudetoněmeckých v některých aspektech lišil. Byl dán především tím, že zatímco – alespoň v počáteční fázi – sudetoněmečtí kněží v euforii vítali Hitlera jako osvoboditele a sjednotitele německého národa, čeští kněží v něm viděli okupanta. Část duchovenstva se zapojila do ilegálních organizací Obrany národa a do Ústředního vedení odboje domácího. Kněží věděli, na koho se ve farnosti mohou spolehnout, požívali důvěru svých farníků a v mnoha případech byli tzv. názorovými vůdci, kteří měli vliv na veřejné mínění ve svém okolí.

Patřil mezi ně například chvalský P. František Štverák (1909–1956). Poprvé ho gestapo vyslýchalo pro sabotování příkazu vyzvánět na oslavu pádu Varšavy. Podařilo se mu vyváznout pouze s pokoutou a výstrahou.

---

5 GRULICH, Rudolf: *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, Brno 2002, s. 68.

6 R., Karel: *Žaluji. Pankrácká kalvárie*, Praha 1946, s. XI.

Druhé zatčení v květnu 1940 souviselo s rozvážením ilegálního časopisu *V boj*. Při surových výsleších poznal, že gestapo ví nejen o rozšiřování časopisu, ale i o ukrývání zbraní. Šestnáct výsledků v Petschkově paláci vydržel, nikoho neprozradil, nic nepřiznal a zřejmě i to mu zachránilo život. A nejen jemu. Vyšetřovatelé kněze nijak nešetřili, o čemž svědčí jeho paměti sepsané po válce. Výsledky byly natolik brutální, že zbitý kněz v cele uvažoval o sebevraždě, protože se obával, že příště už nevydrží zapírat a uvede do neštěstí další lidi. Ráno 22. července vyvolali znovu jeho jméno, ale místo do Petschkova paláce ho odvezli do Malé pevnosti Terezín, odtud pokračoval „pro podezření z velezrady“ do koncentračního tábora Dachau, za osm dnů následoval transport do Sachsenhausenu a za dva roky znovu přesun do Dachau, kde se dožil osvobození.⁷ Po válce vypovídal jako svědek u Norimberského soudu o podmínkách života vězňů v koncentračních táborech.

Také Mons. Jan Šrámek (1870–1956) a František Hála (1893–1952) se po okupaci stali členy ilegální organizace Politické ústředí za lidovou stranu. Brzy však byli oba vyzváni, aby se zapojili v Londýně do exilové vlády. Podařilo se jim počátkem srpna 1939 přes Polsko emigrovat do Británie. Edvard Beneš jmenoval Jana Šrámka do čela exilové vlády v Londýně proto, že byl hlavním představitelem české katolické meziválečné politiky a zároveň, aby vytvořil protipól slovenského prezidenta a katolického kněze Jozefa Tisa (1887–1947). Beneš se snažil od roku 1940 o navázání diplomatických styků se Svatým stolcem, neboť si uvědomoval, že uznání a potvrzení kontinuity československého státu tímto „nejstarším politickým suverénem“ by významně posílilo prestiž exilové vlády. První Benešovu nabídku v lednu 1941 Vatikán odmítl. Beneš o dva roky později vypracoval memorandum, jehož výsledkem bylo neoficiální navázání styků mezi apoštolským delegátem v Anglii a exilovou vládou v Londýně. V této době se však Beneš začal v zahraniční politice orientovat na vztahy se Sovětským svazem, které stvrdil podpisem 12. prosince 1943. Na tyto styky hleděl Svatý stolec s nedůvěrou, a proto nadále otálel s oficiálním navázáním kontaktů.

Přesto Vatikán dál sledovat dění v Protektorátu Čechy a Morava. Jedna z hlavních otázek, kterou řešil Svatý stolec, bylo personální obsazení die-

---

7 NA, f. ÚV SPB, Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha – dotazníky, k. 1, sign. Štverák.

cézi v protektorátu. V Českých Budějovicích zemřel sídelní biskup Mons. Šimon Bárta (1864–1940) a německá vláda si přála obsazení biskupského stolce říšskoněmeckým biskupem nebo alespoň biskupem německého původu. Svatý stolec se rozhodl obsadit uvolněné místo pražským pomocným biskupem Antonínem Eltschknerem (1880–1961), který se už v době nemoci Mons. Bárty podílel na vedení diecéze. Pro německou vládu byla osoba českého kněze nepřijatelná, nakonec se jej rozhodla akceptovat za předpokladu, že v budoucnu každý další uvolněný biskupský stolec obsadí Vatikán německým biskupem. Svatý stolec odmítl podobný „kompromis“, argumentoval tím, že výběr biskupa vždy respektuje procentuální podíl národnosti v diecézi. Personální problémy související s obsazováním uvolněných biskupských stolců časem narůstaly, protože v dubnu 1941 zemřel pražský arcibiskup Karel kardinál Kašpar (1870–1941) a o dva měsíce později brněnský biskup Josef Kupka (1862–1941). Všechny tři diecéze – českobudějovickou, brněnskou a pražskou – řídili až do konce války z rozhodnutí Svatého stolce kapitulní vikáři. Toto rozhodnutí Vatikánu později Edvard Beneš velmi ocenil.

Ztroskotání pokusů nacistů ovlivnit jmenování biskupů do čela diecézí bylo jen jedním z problémů, které dělaly německým okupantům vrásky na čele. Církevní poutě v českém a moravském prostředí se staly před válkou, a především během prvních dvou let okupace místem setkávání věřících a sympatizantů, kde mohli manifestovat své vlastenectví a odpor proti nacistům. Jaká emočně vypjatá atmosféra panovala na podobných setkáních, můžeme posoudit podle popisu jedné mše, kterou sloužil Mons. Josef Beran (1888–1969) za důstojníky odvečené do koncentračních táborů: *Dejvice jsou čtvrtí důstojníků, a tak, když nadešla neděle, muži – důstojníci – naplnili celý kostel do posledního místa. Hlava na hlavě, samí muži. Když pak náš monsignore přidal proti zvyku po slavné mši sv. „Otče náš“, všichni porozuměli, za koho a za co. Nikdy nezněla Modlitba Páně seminárním kostelem tak jako tenkrát. Když pak varhaník přidal „Svatý Václave“, kostel hřměl nezlomnou silou plamenných, mužných hlasů...*⁸

Také pro svůj „stmelovací“ potenciál se duchovní stali prvními v hledáčku gestapa. Během dvou měsíců uvěznil v tzv. Protektorátní akci

---

8 Srov. LUDVÍK, František: *Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně!*, Praha 1946, s. 14–15.

například Mons. Bohumila Staška (1886–1948), českého vlastence a lidoveckého politika, Mons. Stanislava Zelu (1893–1969), kaplana Josefa Plojgara (1902–1981) a mnohé další.

Na studiích v zahraničí uvízli na počátku války někteří studenti bohosloví, kněží a řeholníci, kteří se rozhodli pro vstup do zahraniční armády. Byli mezi nimi například Antonín Mandl (1917–1972), Jiří Reinsberg (1918–2004) nebo Antonín Bernáček (1914–1998), který studoval teologii ve Francii. Po rozpoutání války se dobrovolně přihlásil do československé jednotky ve Francii a zúčastnil se bojů na řece Marně. Při ústupu byl zajat a vězněn. Po kapitulaci Francie ho internovali v pracovním táboře, odkud se mu podařilo v roce 1942 uprchnout přes Španělsko do Anglie, kde vstoupil do československé jednotky. Stal se spojovým důstojníkem mezi československou a americkou armádou. Účastnil se vylovení Spojenců v Normandii a postupoval s americkou armádou přes Francii do Německa, kde bojoval v Düsseldorfu a Essenu v Porúří. V březnu 1945 zřídil pro totálně nasazené dělníky z různých evropských zemí dva soustřeďující tábory a organizoval jejich návrat domů. V červnu 1945 se vrátil do ČSR jako kapitán československé armády. V listopadu téhož roku vstoupil do kněžského semináře Palackého univerzity v Olomouci a 1. března 1947 byl vysvěcen na kněze.

Od počátku protektorátu docházelo ke konfiskacím řeholních domů. Představení klášterů končili v koncentračních táborech. V roce 1942 zemřel po měsíčním věznění v koncentračním táboře Dachau na úplavici opat emauzského kláštera Arnošt Vykoukal (1879–1942), téhož roku zahynul převor augustiniánů u sv. Tomáše v Praze František Schubert (1902–1942).

Dne 29. května 1942 zabrali ozbrojení příslušníci SS klášter v Nové Říši.⁹ Premonstráty odvezli do věznic v Jihlavě, odtud je eskortovali do Kounicových kolejí a nakonec řeholníky po sedmiměsíční vazbě transportovali do koncentračního tábora Osvětim. Dvanáctičlennou komunitu tvořili opat Pavel Souček (1877–1943), převor Vavřinec Novotný (1873–1943), děkan ve výslužbě Štěpán Rajda, rada Zikmund Záběhlický (1871–1943) – již dříve raněný mrtvicí, kanovník dr. Norbert

---

9 ...klášter byl obsazen německými dětmi, velkostatku se zmocnily německé úřady... In: HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*, Přerov 1947, s. 255.

Hrachovský (1879–1943) – trpící atrofií svalstva, provizor Augustin Machalka (1906–1996), novicmistr Heřman Tyl (1914–1993), kaplani Gilbert Bednář a Siard Nevrkla (1911–1943) a novicové Benedikt Svoboda, Metoděj Vitula (1921–2002) a Cyril Kružík.¹⁰

Jako první byl v Osvětimi zavražděn injekcí Norbert Hrachovský, za dva dny zemřel stejným způsobem Zikmund Záběhlický, po několika dnech podlehl úplavici opat Pavel Souček. V té době všechny vězně starší pětáctýřiceti let a práce neschopné převezli do sousedního tábora Rajska s tvrzením, že tam budou vykonávat lehkou práci. Do transportu vybrali také sedmdesátiletého převora Vavřince Novotného. Řeholníci nechťeli nechat převora opuštěného a kaplan Siard Nevrkla, jenž měl po úraze jednu ruku kratší, se nabídl, že půjde s ním. Převor Vavřinec zemřel v plynové komoře o několik dnů později, za měsíc ubili také kaplana Nevrklu.

Perzekuce se nevyhnuly ani řeholnicím. V květnu 1941 byla na udání uvězněna Marie Dolanská (1895–1943), představená konventu sester dominikánek ve Vlašovičkách. V této době Češi s nadějami očekávali zvrát ve vývoji války. Když Němci napadli Jugoslávii, jeden z rodičů napsal na školní tabulku své dcery: „Ať žije Jugoslávie!“ Druhý den tuto tabulku uviděla učitelka Hedvika Davidová a odnesla ji na obecní úřad. Otec rodiny byl uvězněn. Učitelka si postěžovala sestře Marii, že si proti sobě popudila celou českou vesnici. Pochopení se jí však tady nedostalo, sestra dominikánka jí řekla, že neměla uvádět celou rodinu do neštěstí, a dodala: *Co by vám to bylo udělalo, kdybyste tabulku smazala? Nikdo by o tom nevěděl.* Tato slova se jí stala osudnými. V udání, které učinil na gestapu německý starosta, se mimo jiné uvádí: *...schvaluje trestní čin, svádí učitelku k zamlčení trestného činu...*¹¹ Tím si sestra vysloužila umístění v ženském koncentračním táboře Ravensbrücku. V červnu 1943 začala trpět bolestmi zubů a dásní s otoky obličeje. Vytrhali jí všechny zuby a poslali ji do práce. O několik měsíců později jí tvář znovu otekla, byla přijata na revír, kde jí zjistili rakovinu dásně. Měla být operována, ale den předtím bolesti ustaly a za několik hodin sestra zemřela.

Vlna zatýkání však vyvrcholila až po atentátu na Heydricha. Nacisté nastolili teror, který neměl obdoby. Oběti byly vybírány ze seznamů

---

¹⁰ Tamtéž, s. 253.

¹¹ *Sestra Marie Dolanská OP*, Praha 2000, s. 9.

„politicky podezřelých“. V souvislosti s tzv. akcí ANTHROPOID byli uvězněni kanovníci svatovítské katedrály Otto Stanovský (1882–1945) a Antonín Bořek-Dohalský (1889–1942), kteří věděli o stopě vedoucí k parašutistům v Resselově ulici a neučinili udání na gestapu. Antonín Bořek-Dohalský zemřel v Osvětimi, Otto Stanovský se sice po válce vrátil, ale po půl roce zemřel na následky věznění. Za různé „přechýny“ byli pronásledováni profesori teologických fakult, zatčen byl například rektor pražského semináře Josef Beran (1888–1969), Jan Merell (1904–1986), Josef Miklík (1886–1947), Josef Zvěřina (1913–1990), Antonín Brand (1890–1948), církevní historik Bohumil Zlámal (1904–1984) atd. Pět katolických kněží působících v regionu střední Moravy popravili nacisté v Kounicových kolejích. První obětí se stal P. František Kvapil (1876–1942), oblíbený kněz, který nabádal farníky k modlitbám za vlast a vydával rodné, křestní a oddací listy Židům, aby jimi mohli prokázat svůj „nežidovský původ“. Oficiální verzi zdůvodnění rozsudku bylo držení zbraně, kterou měl legálně přihlášenou na úřadě. P. Adolfa Tesaře (1885–1942) zastřelili za vystavení falešného rodného listu členu odbojové skupiny Obrana národa. P. Václava Kostihu (1900–1942) a P. Františka Voneše (1913–1942) popravili za napomáhání členům paraskupiny ZINC z Londýna.¹² Posledním z popravených se stal P. Metoděj Jaroslav Mičola (1911–1942), kterého udal kolega učitel. V rozsudku gestapo uvedlo: sabotáž, velezrada, poslouchání cizího rozhlasu a zapřisáhlé nepřátelství vůči říši.

Ve výčtu obětí nemůžeme zapomenout na kněze Josefa Štemberka (1869–1942), který zemřel spolu se svými farníky při vyhlazení Lidic. Zatčení neunikl také P. Josef Jílek (1908–1945), jehož odbojová činnost byla rozsáhlejší, než se podařilo u soudu v Drážďanech a Berlíně prokázat. V rozsudku je uvedeno, že vystavil asi deset falešných křestních listů a další nevyplněné měl opatřené farním razítkem. Našlo se také devět nevyplněných tiskopisů přihlášení a odhlášení k pobytu, které opatřil obecním razítkem. Podle pozdějších svědectví se do odboje zapojil již v době mobilizace, kdy konal službu polního kurátora a plnil zpravodajské úkoly. V prvních letech se účastnil protinacistického odboje v organizaci Obrana národa a na jaře 1941 se napojil na strakonickou organizaci ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího) prostřednictvím

---

12 Viz KOPEČNÝ, Petr: *Gestapo v boji s výsadvkovou skupinou ZINC*, Brno 1990, s. 8n.

podskupiny KAREL, kterou vedl MUDr. Karel Hradecký (1904–1943). Strakonická nemocnice se stala útočištěm pro parašutisty z Londýna a osoby hledané gestapem. MUDr. Hradecký tyto „pacienty“ léčil, farář Jílek vystavoval falešné křestní listy a dodával potravinové lístky, okresní četnický velitel Felix Peřka obstarával falešné doklady a zbraně. Po zatčení MUDr. Hradeckého a P. Jílka zvolil Felix Peřka sebevraždu. Z dokumentů vyplývá, že oba zatčení prozradili minimum, jen to, co gestapo už stejně vědělo. Napojení na Peřka neprozradili. Zachránili tím mnoho dalších životů. MUDr. Hradecký byl popraven v Plözensee 7. září 1943 a P. Jílek týden před osvobozením věznice v Brandenburgu – 20. dubna 1945.

Toto byly příběhy některých katolických kněží a řeholníků a jejich způsoby zapojení do celonárodního odboje proti nacismu. Avšak v souvislosti s akcí ANTHROPOID musíme zmínit ještě alespoň v krátkosti další církve, kterých se perzekuce také významně dotkla. Tou první je pravoslavná církev srbské jurisdikce. Po odhalení úkrytu parašutistů v chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resselově ulici nacisté pravoslavnou církev zcela zdecimovali. Okamžitě začalo rozsáhlé zatýkání. Biskup Gorazd (1879–1942) se vydal dobrovolně do rukou gestapa, aby učinil konec obětem, v dopisech předsedovi vlády Jaroslavu Krejčímu (1892–1956), ministru školství a osvěty Emanuelu Moravcovi (1893–1945) a úřadu říšského protektora napsal: *Dávám příslušným orgánům svou osobu k dispozici a chci se podrobit každému trestu, třeba i trestu smrti.*¹³ Přesto zásah dál pokračoval. Biskup Gorazd, farář Václav Číkl (1900–1942), kaplan PhDr. Vladimír Petřek (1908–1942), předseda sboru starších Jan Sonnevend (1880–1942) byli nacisty zastřeleni na střelnici v Kobylisích. Petřekovi rodiče a bratr ing. Jaroslav Petřek (1912–1943) zahynuli v koncentračním táboře Osvětim. Druhý bratr MUC. Miroslav Petřek byl v roce 1944 zastřelen při pokusu o útěk z koncentračního tábora ve Francii k americké armádě. Sestru Miladu Petřekovou postřelil strážný v budově brněnského gestapa a později zahynula v Osvětimi. Spolupracovníky pravoslavné církve a příbuzné parašutistů, celkem 262 lidí, poslali do koncentračního tábora Mauthausen, kde byli 24. října 1942 zastřeleni. Českou pravoslavnou církev srbské a cařihrad-

---

13 GAVRINĚV, Vladimír: Biskup Sergij pražský a archimandrita Isaakij – dva širitelé pravého křesťanství. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnosti v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, s. 271.

ské jurisdikce postavili nacisté mimo zákon, práce pro ni se trestala smrtí, kostely byly vydrancovány a zapečetěny. Stavitel hřbitovní kaple na Olšanech, profesor Vladimír Brandt (1874–1943), zemřel při brutálním výslechu na gestapu. Ostatní pravoslavní duchovní, kteří unikli smrti, byli posláni na nucené práce do Německa. Arcibiskup srbské jurisdikce pražský Savatij (1880–1950) skončil v koncentračním táboře Dachau, kde se s podlomeným zdravím dočkal osvobození.

Do národnostního odboje se zapojily také sbory evangelických církví. Výraznou osobností, která se vymykala běžnému chápání odboje, byl evangelický kazatel Přemysl Pitter (1895–1976). Zažil útrapy 1. světové války, což z něho udělalo doživotního pacifistu. Nacismu se rozhodl čelit po svém. Již před válkou poskytoval útočiště v Milíčově domě dětem z chudých rodin. Po záboru Sudet se staral o děti českých uprchlíků. Během války vybudoval ozdravovnu v Mýtě u Rokycan, kde za tiché pomoci místních obyvatel a spolupracovníků umožňoval židovským dětem vést plnohodnotný život, čímž porušoval norimberské zákony. Organizoval také potravinovou pomoc pro ukryté židovské rodiny a zařizoval posílání balíčků do koncentračních táborů.

Jiný způsob zvolili členové domažlické skupiny, kteří se soustředili na přípravu ozbrojeného povstání, neboť se všeobecně očekávalo rozpoutání války a její krátké trvání. Byli prozrazeni, pozatýkáni, avšak jednomu z nich, Janu Smudkovi (1915–1999), se podařilo uprchnout a druhému, Karlu Mathesovi, se povedlo utéct přímo z auta gestapa.¹⁴ Prokázali odvahu, pohotovost a statečnost. Jak píše Milena Šimková (1932), odbojem ale byla také solidarita těch dalších lidí, jež jim poskytovali zázemí a čelili strachu z policie, nelidského vyšetřování, úzkosti o nejbližší, a přesto ...*otevřeli dveře, když zazvonil člověk stíhaný gestapem, ...nikdo se neptal na církevní příslušnost nebo národní uvědomění, ale tu přijali člověka na noc, dali mu najíst a napít, popřípadě ho ošetřili, dali mu oblečení, zprostředkovali spojení s přáteli a převedli ho do bezpečí. Odboj bylo spojení těch, kdo se programově rozhodli podnikat určité akce, a těch, kdo jim pomáhali... Každá žena, která nesla do pankrácké věznice či na Karlovo náměstí či jinam svému muži kufřík s čistým prádlem, vyjednávala s gestapem o návštěvě, psala dopisy, nesla tíhu dlouhodobého*

---

14 KOURA, Petr: Pozapomenutá legenda českého odboje. *Soudobé dějiny*, 2004, č. 1–2, s. 110–127.

nedostatku, byla v odboji. Každý rolník, kterému se na poli ztratily brambory a který pak na to místo přinesl navečer bandasku s mlékem a pecen chleba, byl v odboji.¹⁵

A právě tito lidé se stali nejčastěji obětmi perzekuce a poprav. Za všechny, kteří nikdy nevstoupili do některé z ilegálních organizací a dnes jsou jejich jména již zapomenuta, jmenujme alespoň rodinu Vilemíny (1897–1942) a Františka (1896–1942) Drašnerů, kteří měli vždy dveře otevřené. Svou pohostinnost zaplatili spolu se svým synem Františkem (1923–1942) životem. Patřili mezi 262 obětí zastřelených 24. října 1942 v koncentračním táboře Mauthausen.

Na závěr jen malé zamyšlení evangelického faráře Otokara Kadlece, člena odbojové organizace Rada tří (R3): *Pro křesťana účast na odboji nebyla věcí samozřejmou. Stálo ho to mnoho těžkých a bolestivých bojů. Musel mít zdůvodněno, ve jménu čeho jako křesťan bojuje a proti čemu a zač bojuje. Nebylo pro něho maličkostí uposlechnout například rozkazu, že nikdo z významných účastníků se nesmí dostat živý do rukou gestapa. To znamenalo, že mohou nastat okolnosti, za kterých bude třeba se zbrání v ruce si prokrestit cestu na svobodu – znamenalo to střílet, po případě být zastřelen. Mohlo to znamenat být zraněn a pak, mělo-li být uposlechnuto rozkazu, musel být člověk duchovně i mravně připraven na to nejhorší: vlastní rukou zemřít před očima gestapáků. Účastník odboje musel být mravně i duchovně připraven i na perzekuci své rodiny... S tím vším se musel křesťan vyrovnat jako křesťan. Jaké to propasti a hlubiny! ... Prostý věřící venkovský bratr tíhu a bolest duchovního zápasu křesťana v odboji vyjádřil slovy: „To je sestoupení do pekel.“¹⁶*

---

15 ŠIMSOVÁ, Milada (ed.): *Prošli jsme v jeho síle. Evangelíci v čase druhé světové války*, Praha 2003, s. 28–29.

16 Tamtéž, s. 31–32.

◀
Manželé Vilemína a František Drašnerovi, členové Jednoty bratrské, plnili v době protektorátu funkci spojek ilegální organizace ÚVOD. V jejich bytě našel úkryt Rudolf Mareš a také Vladimír Krajina, jenž zde zažil v den atentátu na Heydricha nenadálou razii gestapa. V poslední chvíli vylezl do záchodového světlíku, zavěšen za šňůru se přidržel rýmsy a čekal v napětí dvacet minut, než prohlídka skončila. Po této události přesunuli Drašnerovi doc. Krajinu do nového úkrytu. O tři měsíce později byli manželé Drašnerovi se svým synem Františkem zatčeni pro ukrývání Vladimíra Krajiny, odsouzeni stanným soudem 5. října 1942 a zastřeleni v Mauthausenu 24. října 1942.

Zdroj: Archiv Jaroslava Čvančary

V zasedací síni Petschkova paláce se konalo 3. září 1942 soudní přelíčení s představiteli pravoslavné církve, kteří byli obviněni z ukrývání parašutistů v kostele sv. Cyrila a Metoděje. Zleva: Jan Sonnevend, Václav Číkl, Vladimír Petřek a biskup Gorazd si vyslechli předem očekávaný rozsudek smrti. Biskupa Gorazda, Jana Sonnevenda a Václava Číkla zastřelili v Kobylisích 4. září 1942 a Vladimíra Petřeka o den později.
Zdroj: Archiv Jaroslava Čvančary

▲
 Fotografie z vězeňské karty premonstráta Josefa Heřmana Tyla
 z koncentračního tábora Osvětim v roce 1943.

Zdroj: Repro z knihy *Psancem*

▲
 Horní řada zleva: Miluše Ornestová (1921–1942), kostelník Karel Louda
 (1904–1942) a jeho žena Marie Loudová-Ornestová (1915–1942).
 Dolní řada zleva: kostelník Václav Ornest (1887–1942) a jeho žena Fran-
 tiška Ornestová-Skredletová (1890–1942).

Členy rodiny Václava Ornesta, kostelníka chrámu sv. Cyrila a Metoděje
 v Resslově ulici, transportovali do koncentračního tábora Mauthausen,
 kde byli 24. 10. 1942 zastřeleni.

Zdroj: Jaroslav Čvančara